

Recenze monografie Pospíšilová, J., Krulichová, E. a kol. (2018): Jak se žije Čechům v současné Evropě?

Praha: Academia.

ISBN: 978-80-200-2855-6,
176 stran.

Jan Tomášek

Institut pro kriminologii a sociální
prevenci

Publikace, které přináší souhrnné poznatky o životě soudobé společnosti, jsou pro kriminology vždy vítaným počinem. Jevy, které kriminologie zkoumá, mají totiž velmi často přesah i do oblastí, které s nimi zdánlivě nesouvisí, a tak mohou příslušné informace sloužit přinejmenším jako zajímavá inspirace. Jedním z textů, které v tomto směru stojí rozhodně za pozornost, je studie „Jak se žije Čechům v současné Evropě“. Připravil ji kolektiv autorek vedný Jaroslavou Pospíšilovou a Evou Krulichovou, a vydalo nakladatelství Academia ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR v roce 2018.

Primárním zdrojem dat, z něhož publikace vychází a od kterého je obraz české společnosti odvozen, je Evropský sociální výzkum (European Social Survey). Jedná se o rozsáhlý mezinárodní projekt, který vznikl v roce 2001 a v jehož rámci jsou v pravidelných dvouletých intervalech mapovány hodnoty, postoje a zvyky občanů evropských zemí, a to včetně zjišťování jejich základních sociodemografických a sociokulturních charakteristik. Česká republika se výzkumu poprvé účastnila již v roce 2002, což autorkám umožnilo analyzovat poznatky z celkem osmi vln dotazování. Předností projektu je tak nejen šance provádět srovnání mezinárodní, ale též sledovat vývoj zkoumaných proměnných v čase.

Zaměření jednotlivých kapitol, které následují po úvodním představení cílů publikace i samotného ESS, je velmi pestré. První z nich se věnuje hodnotám, kterých si občané váží a které preferují. Mimo jiné se z ní dozvíme, že česká veřejnost si ve srovnání s jinými zeměmi méně váží principů rovnosti a tolerance, přičemž postupně dochází i ke zdatnému poklesu zájmu o blaho druhých. V tomto ohledu se dokonce ze všech analyzovaných zemí nejvíce vzdalujeme od celoevropského průměru. Tématem druhé kapitoly jsou pocity osobního štěstí a spokojenosti. Analýzy ukázaly, že tyto prvky úzce souvisí hned s několika vybranými oblastmi lidského bytí. Nejlépe svůj život hodnotí lidé, kteří se cítí zdraví, žijí

Zdroj: <https://www.academia.cz/>

v manželství, mají děti a vycházejí se svými příjmy. Pozitivním zjištěním je fakt, že životní spokojenost Čechů se během uplynulých let zvýšila, avšak tento posun není tak výrazný, jak bychom – i s ohledem na příznivou ekonomickou situaci – očekávali. Za pozornost stojí rozhodně skutečnost, že nejméně ovlivňuje pocity štěstí práce a finanční příjem, a teprve poté zdravotní stav. Pro kriminology, kteří se na problematiku zaměstnání zaměřují v mnoha různých souvislostech, se bezesporu jedná o velmi cenné závěry.

Ještě více je však nejspíš osloví kapitola třetí, která se věnuje otázkám ryze kriminologickým, a to pocitům bezpečí, respektive strachu z kriminality. I zde přináší publikace „dobré zprávy“, neboť během posledních let pocit bezpečí mezi občany České republiky vzrostl, což je ostatně v naprostém souladu s výsledky obdobných domácích výzkumů. Z hlediska komparace mezinárodní se nicméně naše veřejnost kriminality i nadále bojí více, než je běžné ve vyspělých evropských zemích, a to i přesto, že k tomu (alespoň dle statistik či viktimologických výzkumů) nemá objektivní důvod. O to usilovněji se musíme zabývat poznatky, které z analýzy rovněž vyplývají a které hovoří o tom, že spíše než s kriminalitou samotnou souvisí pocit bezpečí s obecnějšími sociálními, ekonomickými či politickými proměnnými. Ukazuje se, že pocit bezpečí je nejvyšší v zemích, kde žijí nejspokojenější a nejšťastnější obyvatelé.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na aktuální téma mezinárodní migrace. Data prozrazují, že většina Evropanů má z jejich dopadů obavy, a to zejména ve smyslu rizik spojených s nárůstem kriminality. Nejvíce se migrantů obávají lidé s nižším vzděláním a příjmem, lidé žijící na daném území po mnoho generací a také voliči pravicových stran. Faktory, jako je věk, pohlaví či velikost bydliště, naproti tomu významnější roli nehrají. Pokud jde o naše občany, v negativních postojích vůči migrantům jsou ještě vyhraněnější než veřejnost v ostatních zemích, což ale překvapí jen málokterého ze čtenářů. V kapitolách páté a šesté pro změnu autorky diskutují otázky týkající se demokracie a jejího vnímání. Odvolávají se přitom na názory některých odborníků, kteří hovoří o nespokojenosti mnoha Evropanů s politickým vývojem a rostoucí nedůvěře v tradiční demokratické instituce. Výzkum poukázal, že až nečekaně velkou roli hraje v uvedeném směru společná evropská měna – spokojenost s demokracií a důvěra ve zmíněné instituce nejvíce klesá v zemích, které používají Euro. Mezi našimi občany jsou s úrovní demokracie nejspokojenější lidé mladšího věku a také osoby samostatně výdělečně činné, zatímco opačné tvrzení platí o lidech starších a ekonomicky deprivovaných. Podle očekávání však značnou úlohu hrají konkrétní hodnoty, jaké jedinec preferuje. Pozitivněji proto naši současnost hodnotí občané, kteří si na demokracii nejvíce cení aspektu svobody, naopak menší spokojenost panuje mezi lidmi rovnostářsky zaměřenými.

Sedmá kapitola se orientuje na téma sociálních vztahů a důvěry mezi lidmi. I zde nalezneme kriminolog mnoho užitečných podnětů k zamyšlení, neboť výzkum mimo jiné odhalil, že naši občané si navzájem důvěřují výrazně méně, než je ve zbytku Evropy běžné. Češi mají také v průměru méně přátel a patří mezi národy s největším podílem osob, které ve svém okolí postrádají jakéhokoli důvěrníka, jemuž by se mohly svěřit se svými problémy. Stejně jako o některých dalších postkomunistických zemích tak bohužel můžeme o České republice hovořit jako o státě s nižším individuálním i kolektivním sociálním kapitálem.

Struktura všech zmíněných kapitol, které v samotném závěru doplňuje přehled všech uskutečněných kol zdrojového výzkumu, je v zásadě shodná. Každá z autorek nejprve

čtenáře stručně seznámí s daným tématem a jeho významem pro naše poznání (v kontextu existujících sociologických teorií), a následně představí konkrétní výzkumné otázky, které v ESS danou oblast mapují. Teprve poté následuje prezentace a analýza dat, a samozřejmě i komentáře k nejzajímavějším zjištěním. Tento postup je nutno hodnotit jako nanejvýš vhodný, neboť ačkoli jsou mnohé z učiněných závěrů překvapivé a nabízejí neotřelý pohled na postoje či smýšlení našeho národa, stále je třeba pamatovat na to, že výsledky se do značné míry odvíjejí od specifické konstrukce či zaměření samotného dotazníku. Sympatická je rovněž permanentní snaha autorky o kritický nadhled, ačkoli se obávám, že ani to jejich publikaci nechrání před eventuální snahou novinářů či kohokoli jiného využít ji jako zdroj „senzačních zpráv“ o nás samotných.

Ačkoli každá z kapitol pochází od jiné autorky, celá publikace působí velmi sourodě a vyváženě, a to i po stránce stylistické. Text je čtivý, místy dokonce vtipný, přičemž i navzdory relativně složitým statistickým metodám, z nichž vychází, se v něm bude s lehkostí orientovat i laik. Poznatky jsou prezentovány přehledně, autorky dokazují, že analyzovaným tématům nejen dokonale rozumějí, ale umějí je též vhodně zasadit do širšího společenského, kulturního či politického kontextu. Také z tohoto důvodu si troufám tvrdit, že publikace má obrovský potenciál oslovit odborníky z mnoha společenských vědních oborů, kriminologii rozhodně nevyjímaje.